

POŠTOVANJE JEDINSTVENOSTI – NA VREDNOSTIMA BAZIRAN URBANI RAZVOJ BALATONFIREDA (BALATONFÜRED)

Ištvan Andraš¹

UDK:711.4(439BALATONFÜRED)

DOI: 10.14415/zbornikGFS23.003

Rezime: *Kriza kulture životne sredine nezaustavljivo se produbljuje. Profit koji ima potrebu da se neprestano uvećava, postepeno uništava karakterna, jedinstvena mesta, dok se samo veoma retko stvara atraktivno, novo okruženje. Gubitak MESTA u velikoj meri doprinosi otuđivanju ljudi. Sve više nas savladava osećaj bezdomnosti, beskućništva i izgubljenosti.*

Ima nas, koji smatramo da je protiv ovog procesa moguće i potrebno da se odgovorno borimo, ali kojim sredstvima? Opšti recept za to ne postoji, a u nedostatku boljeg, trudimo se da izvlačimo zaključke iz uspešnih primera drugih, te da ih primenimo.

Ključne reči: *Urbani razvoj, Balatonfired, graditeljska baština.*

1. NEKE KARAKTERISTIKE NOVIJEG RAZVOJA BALATONFIREDA

Balatonfired je gradić sa 14 hiljada žitelja, tokom cele godine veoma je dobro posećen, raspolaže sa izuzetno povoljnim prirodnim resursima i bogatim istorijskim nasleđem. Središnji deo mađarskog Zadunavlja ukrašava najveće jezero Srednje Evrope, Balaton. Severnu obalu jezera opasavaju negdašnji vulkani, nakon čijih aktivnosti se bazen napunio slatkom vodom. Predeo zaleđine Balatona je i danas razućen sa bazaltnim vrhovima i jezerima.

Mađarski pisac i mislioc Bela Hamvaš u svom popularnom članku „pet genija” formuliše stav da zaleđina Balatona pripada Mediteraneumu:

„...čoveku se čini da je stigao na svetliju i topliju zemlju. Sunce je belje, skoro toliko belo kao iznad Sredozemnog mora. Magla nestaje sa boja i one bolje svetle. Siluete stvari su oštrije. ... Ovaj predeo deluje više južnijim od mnogih italijanskih regija. ...Nema čoveka, ptice, konja, psa pa ni jedne trešnje u kome kao malo duše ne svetluca genij Juga.”

Grad je lociran u ovom predelu jedinstvenog karaktera i čarobne lepote koja u osnovi određuje njegov karakter. Istorije banje Balatonfired datira još od sredine XVIII veka, kada je banja, kasnije poznata pod imenom *Šavanjuviz* bila u posedu opatije u Tihanju,

¹ András István, glavni gradski arhitekta, Samouprava grada Balatonfireda, Trg Szent István 1. tel: 36-70-226-4391, e-mail: andras.istvan@bfvt.hu

koja je tamo podigla jedno jednostavno kupalište. Zlatno doba ove banje predstavlja period prve polovine XIX veka a potom i druga polovina XIX veka, kada je opatija 1866. deo te oblasti isparcelisala i prodala. Novi vlasnici su tu sazdali elegantne vile, dok je opatija na adekvatan način modernizovala ovo mesto, srazmerno zahtevima vremena osavremenila kupatila i ugostiteljske objekte. Naselje je za kratko vreme izraslo u najomiljenije kupalište i kulturni centar svoga doba.

I pored izuzetnih prirodnih resursa i istorijskog nasleđa razvoj Balatonfireda nije bio pravolinijski, budući da je u drugoj polovini XX veka, pre svega zbog nepovoljnih društveno-ekonomskih uslova zapao u krizu, i njegovo ime i njegova slava se pohabala, izbledela.

Godine 1971. je prvi u Mađarskoj dobio naziv zdravstveno-rekreativnog grada, a od 1987. i naziv „Međunarodnog grada grožđa i vina”, ali uprkos tome je devedesetih godina zapao u jednu depresivnu situaciju: sa zaključanim zgradama, devastiranim javnim površinama.

Nakon političkih promena, tokom privatizacije, većina državnih zgrada dospela je u privatne ruke, ali one u nedostatku sredstava nisu obnovljene. U tom kritičnom periodu banjska arhitektonska celina, čiji su delovi bili zaštićeni ili kao spomenici kulture ili su stavljeni pod lokalnu zaštitu, našli su se i na Uneskovoju listi „najugroženijih spomenika sveta”, ali to nije imalo nikakvog odjeka ni u zemlji ni u inostranstvu. Bez dobro postavljenih ciljeva, stručnog i odlučnog rukovođenja i bez izvora sredstava dugo se nije nalazio izlaz iz krize.

Veoma važan korak, koji je predstavljao osnov za promene bio je taj, što je rukovodstvo grada, kao cilj svoje gradske politike postavio stvaranje arhitektonskog okruženja visokog kvaliteta, koji bi vratio sjaj grada iz XIX veka, i povratio njegovu slavu. Visok nivo okruženja neophodan za ostvarenje cilja nastojali su uspostaviti i isplanirati putem raspisivanja konkursa za arhitektonska rešenja, to jest pribavljanja novih ideja i kvalitetnih planova. Saradnike su nalazili birajući između najboljih stručnjaka u zemlji, na konkurse za projekte, stručne konferencije i razgovore pozivi su upućivani najboljim arhitektama. Ideje koje su se formirale, popularisane su među građanstvom putem izložbi. Pripremni radovi su napredovali, ali uz sve to bilo je malo realizovanog.

Konačno, korenitu promenu, brz uspon omogućio je sticaj više sretnih činilaca: na čelo grada došao je rukovodilac koji je znao da prepozna i da zastupa stare i nove vrednosti, koji je imao izvanredne upravljačke sposobnosti, i sposobnost ostvarivanja interesa, a pri tom otvorile su se i mogućnosti finansiranja putem konkursa Evropske Unije.

U cilju efikasnog ostvarenja proklamovanog cilja zaštite vrednosti rukovodstvo grada je zacrtalo vremenski plan razvoja. Kao prvi ciljni prostor označilo je kompleks Banje (*Fürdőtelep*), i od tada je tamo bio skoncentrisan najveći deo raspoloživih resursa razvoja.

Rukovodstvo grada je prihvatilo da vredne gradske strukture treba čuvati, da ih treba i sadržajno reinterpretirati, da je zabranjeno porušiti stare zgrade i u tom cilju je iniciralo da se taj kompleks proglasi *prostorom spomenika kulture* (MJT), na taj način su stručnu izvedbu tamošnjeg prostornog razvoja mogli da usmeravaju zaštitari.

Godine 2003. grad Balatonfired izradio je urbanistički akcioni plan, velikim angažovanjem lokalne samouprave, baziranom na urbanističkom nasleđu gradskog centra iz prve polovine XIX veka, i s namerom uključivanja i privatnog kapitala. Pod naslovom „Dragulj obale Balatona: Unapređenje gradskog centra Balatonfireda iz doba preporoda” konkurisali su i dobili sredstva Regionalnog Razvojnog Operativnog

Programa, u okviru razvoja turističke privlačnosti. Nakon prvog uspešnog konkursa usledili su i drugi sa sličnim, lepim rezultatima.

Razvojni programi koji su odmah započeti, podjednako su vodili računa o zahtevima vezanim za formiranje gradske infrastrukture (saobraćaj, parkinzi, uklanjanje barijera), kao i dalekosežne zaštite gradskog arhitektonskog okruženja. Lokalna samouprava razvijala je javne površine kao i društvene institucije, a u regulisanom okruženju pokrenute su i privatne investicije sa skladnim funkcijama, prvenstveno gradnja hotela koja se nadovezivala na medicinski i zdravstveni turizam.

Tokom realizovanja razvoja obnovljen je skoro ceo prostor istorijskog dela banje Balatonfired. Treba naglasiti, da je ovaj istorijski deo banje, zadržavajući svoje ranije funkcije povratio svoj prvobitni šarm, te kao rezultat stručnih intervencija danas odaje izgled dostojan svojeg negdašnjeg ranga i slave. Obnova starih zaštićenih i vrednih zgrada u najvećem broju slučajeva izvedena je autentično i stručno.

Zdravstveno krilo obnovljenog hotela Anna Grand

Budući da se banjski deo grada (*Fürdőtelep*) ne sastoji samo od spomenika, bilo je potrebno, da se kao sa paralelnim izazovom suoče i sa zahtevom svakodnevnog razvoja. Na ranije neizgrađenom prostoru, ili na prostoru nastalom rušenjem bezvrednih građevina, realizovano je više novih investicija. Nove zgrade ili delovi zgrada su se i sa svojim modernim arhitektonskim konceptom uklopile u atmosferu banje i gradića. Po veličini, srazmerama i upotrebi materijala zgrade se harmonično uklapaju u vizuru grada, uspešno su dopunile, proširile banjski centar. Planovi su imali za cilj stvaranje jedinstvenog urbanog karaktera, i davali su prednost rešenjima koja se uklapaju u prostor. Korišćeni su isključivo prirodni materijali. Tamo je po prvi put pokušano ponovno korišćenje krečnjaka iz lokalnog rudnika.

Novo zdanje Balatonskog Jaht Kluba

Obnovljeni su javni parkovi, među njima i jedna od prvih engleskih vrtova u zemlji (*Kiserdő*), u kojem je izgrađeno spomen mesto prvog zidanog pozorišta Zadunavlja. Investicije realizovane iz donacija omogućile su iskorišćavanje istorijskih i kulturnih vrednosti, produženje turističke sezone i formiranje diferencirane turističke ponude. Povećala se turistička privlačnost Balatonfireda i njegove regije, poboljšao se kvalitet života u gradu i okruženju, proširile su se mogućnosti lokalnog zapošljavanja.

Park Lečilišta na fotografiji iz prošlog veka

Park ispred zgrade Lečilišta nakon obnove

Usled daljih, uspešno realizovanih konkursa grad je razvojem obuhvatio i druge delove. U okviru regionalnog operativnog programa grad je dobio značajna finansijska sredstva i za obnovu Starog grada (*Óváros*). I u ovom slučaju cilj je bio rehabilitacija istorijske arhitektonske celine. U prvom krugu tu su obnovljene četiri javne zgrade a izgrađena je i jedna podzemna garaža. Za radove koji se nisu mogli realizovati iz sredstava konkursa – za igradnju grupe zgrada mešovite funkcije, za obnovu enterijera muzičke škole – sredstva je obezbedio grad uz angažovanje privatnih investitora. Obnovljen je i centar ovog dela grada, trg Svetog Stefana, javne površine između zgrada i javni park. Amblemske zgrade novogradnje koncipirane su u traženju harmonije tradicionalnog i novog, i čine dominantnu liniju fasada na trgu koji se nadovezuje na glavnu ulicu.

*Nova ugradnja u Starom gradu (*Óváros*)*

Istorijski centar dela grada Arač (*Arács*) obnavljen je sredstvima dobijenim na konkursu, a cilj je obnova slikovite seoske arhitektonske celine.

Obnovljen Narodni dom (Népház) i pošta u centru Arača (Arács)

Strukture naselja (interpolacija, obrazovanje javnih površina) najviše su podložne propadanju na područjima koja nisu pred očima javnosti, i koja se nalaze izvan istorijskih centara. Najteže uticati na arhitektonski kvalitet masovne individualne – pretežno stambene – izgradnje. Normativno regulisanje ne pruža dovoljnu pomoć za to, ni pravni propisi države a ni lokalna regulativa u tom smislu nisu dovoljno detaljni i diferencirani. I u ovim oblastima bi trebalo intenzivnije primeniti nadzornu ulogu saveta za odobravanje planova gradnje i glavnog arhitekta.

Čini se, sve u svemu da su građani Balatonfireda većim delom zadovoljni sa investicijama realizovanim zadnjih nekoliko godina. Zahvaljujući i dobrim rezultatima

primetno je povećanje interesovanja građana za savremenu arhitekturu a povećalo se i njihovo poverenje. Grad je za svoj razvoj dobio i više stručnih priznanja. Dokaz nedvosmislenog uspeha je da su se posete gradu skokovito povećale, a to nije u opadanju ni u godinama privredne krize.

Šta je tajna razvoja jednog naselja: prirodni resursi, njen položaj, tradicija, kultura, stručno rukovođenje ili je to do prvog čoveka naselja? Sigurno je da sve to ima uticaja, a među njima značaj potonjeg je odlučujući, ipak, bez istovremenog prisustva svega nabrojanog i njihovog uzajamnog međusobnog uticaja ne mogu se očekivati upečatljive promene.

Odlučujuće pitanje je kojim sadržajem i kojom arhitekturom će grad ispuniti urbanističke mogućnosti. Razvoj turizma ne može počivati na frazama, Balatonfired nastoji da razvije kvalitetan turizam, koji se oslanja na lepotu prirodnog okruženja i na lokalnu kulturnu tradiciju.

VENERATING UNIQUENESS – VALUE-BASED URBAN DEVELOPMENT IN BALATONFÜRED

Summary: *The crisis affecting environmental culture is getting deeper and deeper unhindered. Places with individual and unique features, as well as the attractive and valuable new sites of the environment, though very rarely created, are gradually gobbled up by the profit in its pursuit for constant expansion. The loss of places greatly contributes to the alienation of people. We are more and more overwhelmed by a sense of homelessness, homelandlessness and worldlessness. However, there are many of us who believe that we can and ought to make a responsible stand against this process. But what tools can we resort to? Since there is no general recipe to that, the best we can do is to draw practicable conclusions from the best practices of others and adapt them to our own needs.*

Keywords: *Urban development, Balatonfüred, built heritage.*